

mukaan myös kirjastoille ja kouluille eri puolille Karjalan Tasavaltaa.

Olemme edelleen yhteistyössä Boråsissa Ruotsissa toimivan Kalevan kansan kerhon kanssa.

3. Yhteistyö Suomessa toimivien muiden karjalaisjärjestöjen, opetuslaitosten, kuntien, kaupunkien ym. kanssa:

Työskentelemme Suomessa toimivien muiden karjalaisjärjestöjen kanssa kohteissa, joiden tavoitteet ovat sopusoinnussa KSS:n tavoitteiden kanssa.

Pyrimme saamaan opetuslaitoksilta ja valtiovalalta tukea karjalan kielen ja kulttuurin elvyttämisessä.

Kehitämme yhteistyötä niihin Suomen kuntiin ja kaupunkeihin, joilla on kummikuntia Karjalan Tasavallassa.

4. Julkaisutoiminta ja arkistointi:

Seuramme äänenkannattajan Karjalan Heimo-lehden levikkiä pyrimme lisäämään mm. saamalla mahdollisimman moni seuran jäsenjärjestöihin ja muihin karjalaisseuroihin kuuluva lehden tilaajaksi ja myöskin KSS:n jäseneksi.

Postitamme mahdollisimman paljon lehden vapaakappaleita kotimaan lisäksi Karjalan Tasavallan kirjastoille, kouluille ja aktiivisille kansalaisille, myös Tverin Karjalaan.

Julkaisemme vuoden 1996 aikana Karjalan Heimo-lehden ja sen edeltäjien sisällysluettelo.

Julkaisemme v. 1996 Karjalan Sivistysseuran historian n:o 2.

Julkaisemme suomenkielisen käännös Petroskoin valtionarkiston sisällysluettelosta.

Seuran Carelica-kirjastoa, arkistoa ja valokuvakokoelmaa kartutetaan.

5. Talous ja apurahat:

Järjestämme vuonna 1996 valtakunnalliseen varainkeräyksen. Kertyneet varat rahastodaan, ja sen tuotosta jaetaan vuosittain apurahoja seuran ja sen jäsenjärjestöjen kohteisiin, jotka edistävät kalevalaisen ja karjalaisen kulttuuriperinteen sekä karjalassa puhuttavien kansallisten kielten elvytystä.

Jaamme seuran hoidettaviksi annetuista rahastoista apurahoja Säätiö Väinölän kanssa rahastojen sääntöjen puitteissa.

6. Yleisötalouduudet:

Karjalan Sivistysseura ry:n vuosikokous ja heimojuhla pidetään Helsingissä 31.3.1996. Tilaisuuteen kutsumme vieraita mm. Karjalan Rahvahan Liitosta.

Yhteistyössä Karjalan Rahvahan Liiton kanssa järjestämme vianankielen kurssin Joensuuksa kesäkuussa viikolla 26.

Kesällä 1996 tuetaan Uhtuan Seudun Perinneseuran ja

Kalevalassa toimivan Uhtuan Seuran yhdessä järjestämää praasniekkaa 6.-7. heinäkuuta. Juhla on osa KSS:n 90-vuotis-tapahtumia.

Muita Karjalan kylien praasniekkoja ensi kesänä ovat mm. Akonlahdessa ja Repolassa 12.7. ja Vuokkiniemessä 4.8.

KSS:n 90-vuotisjuhla pidetään Helsingissä syyskuun 28-29. päivinä. Lauantaina 28.9 on juhlaistunto Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran juhlasalisissa, ja 29.9. on heimojuhla Karjala-talossa. Tilaisuuksiin kutsumme edustavan vierasjoukon mm. Karjalan Tasavallasta.

Tuetaan jäsenjärjestöjen järjestämiä tilaisuuksia eri puolilla Suomea mahdollisuuksien mukaan antamalla esitelmä-ym apua.

KSS:n toimitiloissa Helsingissä järjestämme edellisen vuoden tapaan yleisötilaisuuksia Itä-Karjalan eri pitäjistä lähtöisin oleville.

Fil.tohtori Matti Pöllä

Katsaus varhempaan tutkimukseen Vienan Karjalan asuttamisesta

Kysymys Vienanmerestä länteen aina vedenjakajalle ulottuvan alueen asutuksen iästä ja alkuperästä on askarruttanut tutkijoita pitkälle toista sataa vuotta. Yksimielisyyteen Vienassa 1800-luvulla ja kuluvan vuosisadan alkupuolella asuneen yhteisön syntyajan ja sen muodostaneiden etnisten elementtien suhteen ei kuitenkaan ole päästy, vaan uusimmissakin tieteellisissä esityksissä asiasta lausutaan toisistaan varsin eriäviä mielipiteitä.

Kysymyksen Vienan väestön alkuperästä asetti 1800-luvun alussa tunnettu tutkimusmatkailija, kielitieteilijä ja historioitsija Anders Johan Sjögren. Vuosina 1825-26 Fennoskandian pohjoisosiin suuntautuneilla matkoillaan tekemiinsä kieli- ja kansatieteellisiin havaintoihin nojaten Sjögren jakoi Vienan Karjalan läntiseen ja itäiseen osa-alueeseen. Niiden raja kulki Paanajärvestä pohjoiseen. Etenkin murteiden samankaltaisuus viitatti Sjögrenin mukaan siihen, että Vienan länsiosan väestö ja Kainuun väestö ovat lähisukua toisilleen. Alunperin Pohjanlahden ja Vienanmeren vedenjakajan molemmiin puolin asui-

kin nähtävästi yhtenäisen väestö, jonka sitten jakoivat kahden ja vähitellen vieraannuttivat toisistaan eri uskonto ja kuluvuus eri valtioihin. Matkamuistiinpanoissaan Sjögren ei ottanut kantaa kysymykseen, mitä alkuperää tämä yhtenäinen väestö oli. Kainuusta Sjögren löysi lukuisia karjalaisuuksia, toisaalta Länsi-Vienassa hän näki suomalaisvaikutusta. Tästä huolimatta Sjögren määritteli väestön etnisen kuuluvuuden valtiollisen kuuluvuuden mukaisesti: Kainuussa asui hänen mielestään suomalaisia kun taas Vienan toisistaan eroavissa länsi- ja itäosassa asui venäjänkarjalaisia.

Myöhemmin, 1830-luvulla julkaisemissaan tutkimuksissa suomensukuisten kansojen varhishistoriasta Sjögren lokalisoi ensimmäisen kristillisen vuosituhannen venäläisissä lähteissä mainitun, Zavolotskaja Tshud-nimisen heimon asumaluen Vienanmeren länsi- ja etelärannikolle ja yhdisti tämän väestön karjalaisten kantaisiin. Vuosisatojen kuluessa karjalainen asutus levisi sisämaahan, myös myöhemmän Vienan Karjalan alueelle, kunnes vuoden 1000 paikkeilla Jäämerelle kii-

lana työntyneiden venäläisten ahdistamana huomattava osa karjalaisista joutui lähtemään pakomatalle kohti lounasta ja eteni 1100-luvun puolivälissä Laatokalle.

•••

Lapissa pappina toiminut Jacob Fellman teki vuonna 1829 tutkimusmatkan Vienan eteläosiin ja Vienanmeren länsirannikolle. Sekä Suomen puolella että itärajan takana tekemiinsä kieli- ja kansatieteellisiin havaintoihin ja kuulemiinsa asutustarinoinin nojautuen, mutta myös Pohjois-Suomea ja paikoin Vienankin rajakylä koskevia ruotsinkielisiä asiakirjoja hyödyntäen Fellman päätteli, että esihistoriallisen ajan lopulla Vienanmeren rannoilla asuneista karjalaisista osa vaelasi vedenjakajan yli ja asettui Kainuuseen ja Pohjois-Pohjanmaan suurimpien jokien varsille. Fellmanin mukaan vedenjakajan länsipuolelle asettuneet karjalaiset sekoittuivat lappalaisiin ja savolaisiin. Myöhemmin aikoina Viena sai puolestaan väestönlisiä, jotka olivat lähtöisin toisaalta Pohjois-Suomesta, toisaalta Savosta.

•••

1830-40-luvuilla tutkimusmatkoja Pohjois-Venäjälle tehnyt kielitieteilijä Matias Aleksanteri Castrén hyväksyi Sjögrenin ajatuksen karjalaisten pohjoisesta alkukodista. Hän huomautti kuitenkin että Vienanmeren rannikolla tuskin saattoi asua suuria heimoja, jotka olisivat myöhemmässä vaiheessa vaeltaneet muualle. Castrénin mielestä entisaikojen realiteetteihin sopii pikemminkin ajatus harvan asutuksen leviämistä eri suunnille. Vuosisatojen kuluessa karjalainen asutus työnsi tieltään sisämaassa vaeltaneet lappalaiset ja eteni Vienanmereltä toisaalta Laatokalle, toisaalta Pohjanlahden rannoille. Vienan Karjalan lounaiskulmasta tavoittamaansa muistitietoon nojaten Castrén päätteli, että alueelle tuli väestöä myös Suomen puolelta, aina Hämeestä asti, joten vienankarjalaiset voidaan katsoa sekaheimoksi.

Elias Lönnrot näyttää aluksi hyväksyneen Sjögrenin näkemyksen, sillä vuonna 1849 ilmestyneen Kalevalan painoksen esipuheessa hän piti vienankarjalaisia muinaisen Bjarmian kauppakansan jälkeläisinä. Kansanrunoudentutki-

ja August Aksel Boreniuksen muistikirjaansa tekemän merkinnän mukaan Lönnot olisi 1870-luvulla paikallisiin asutustarinoihin tutustuttuaan arvellut suurimman osan Vienassa asuvista kalevalamittaisten runojen laulajasuvuista tulleen alueelle Suomen puolelta

•••

Vuonna 1872 Borenius julkaisi suppeahkon esityksen "Missä Kalevala on syntynyt?" jossa pyrki kalevalamittaisten kertomusten sisältöä ja murretta tarkastelemalla osoittamaan, että nämä runot olivat kulkeutuneet Vienan läntisimpiin kyliin Suomen puolelta. Borenius ei lainkaan hyödyntänyt esityksessään Vienanmatkoillaan tallentamaansa runonlaulajien taustoja valaisevaa muistitietoa, jonka mukaan 1800-lukua edeltävinä vuosisatoina Vienaan oli muuttanut väkeä toisaalta Savosta ja Pohjois-Pohjanmaalta, toisaalta Pohjois-Aunuksesta ja Vienanjoen varrelta.

•••

Järjestelmällisiä tietoja Vienan asutuksen vaiheista yritti ensimmäisenä koota arkeologi J.W. Juvelius. Vuonna 1886 alueelle tekemällään inventointimatalla hän tallensi asutustarinoita kaikkialta Vienasta sen kaakkoiskuntia ja luoteisnurkan Oulangan kuntaa lukuunottamatta. Niukkaan asiakirja-aineistoon tukstuen Juvelius teki varovaisen oletuksen, että vielä 1500-luvulla Vienan sisäosissa asui pääasiallisesti lappalaisia, joskin jo ennen vuosisadan loppun tuhoisia sotia seudulle ehti syntyä myös kiinteää karjalaisasutusta. Muistitiedon valossa karjalaisasutus oli vanhinta Vienan Kemijoen keskijuoksun varrella sijaitsevassa Paanajärven kylässä. Tämä vanhempi asutus näyttää kuitenkin lähes kokonaan tuhoutuneen 1500-1600-luvun rajasadissa, ja myöhemmät asukkaat saapuivat seudulle kahdelta suunnalta, Suomen puolelta ja Pohjois-Aunuksesta. Juveliuksen mukaan viimeiset suomalaiset siirtolaiset saapuivat Vienaan 1700-luvun alussa.

Vuonna 1910 ilmestyneessä Venäjän Karjalan historiaa käsittelevässä esityksessä historiantutkija E. Ahtia päätteli skandinaavisiiin lähteisiin nojautuen, että Laatokan rintamalta lähtöisin olleet karjalaiset ulottivat kauppamatkansa Vienanmerelle viimeistään 800-luvulla. Aina 1400-luvulle asti Vienanmeren rannat olivat karjalaisten hallussa, kunnes alueen venäläistyminen pääsi vauhtiin. Venäläisvaikutus jäi

verratan heikoksi Vienan Karjalan erämaissa, ja 1700-luvun vaihteessa Vienan länsiosiin saapui uudisasukkaita Pohjois-Suomesta.

Vuonna 1938 ilmestyneessä Itä-Karjalan asutushistoriaa käsittelevässä artikkelissa historiantutkija Ragnar Rosén osoitti yhtäläisyyksiä 1400-1500-luvun Laatokan luoteisrannikon paikannimistöä ja Vienanmeren länsirannikon suku- ja paikannimissä. Lisäksi Rosén pani merkille, että 1600-luvun alkuun Vienaa kuului hallinnollisesti Suomen Karjalaan. Rosénin mukaan Vienanmeren länsirannikko sai keskiajalla kiinteän karjalaisasutuksensa Käkisalmen Karjalasta, ennen muuta Hiitolan ja Sortavalan tienoilta. Kun 1400-luvulla perustettu Solovetskin luostari otti merenrannikon haltuunsa, karjalaiset joutuivat vetäytymään sisämaahan, Vienan Karjalan alueelle.

•••

Vuosina 1937-38 tunnetun venäläisen fennougriin Dmitri V. Bubrihin johdolla toiminut työryhmä keräsi kielinäytteitä kaikilta Karjalan ASNT:n karjalaisien asuttamilta alueilta. Murteentutkimuksen tuloksia arkeologian ja historiantutkimuksen esiintuomaan aineistoon soveltaen Bubrih laati vuonna 1947 synteettisen esityksen Karjalan kansan synty, joka on jäänyt ainoaksi Itä-Karjalan suomensuomen väestöryhmien etnohistorian tutkimukseksi. Bubrihin mukaan Vienan lappalainen väestöpohja säilyi varsin merkittävänä etnisenä komponenttina aina 1500-luvulle asti. Laatokan länsipuolelta, Karjalan varsinaiselta heimoalueelta kohti pohjoista edennyttä eränautinta ja lappalaisten verotus ulottuivat Vienaan jo 1200-luvulla. Sen sijaan kiinteää karjalaisasutusta Vienanmeren äärelle syntyi myöhemmässä vaiheessa, viimeistään 1500-luvun aikana. Kiinteä asutus levisi sisämaahan idästä käsin, kunnes 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa Vienan länsiosat saivat asutuksensa Pohjanlahden itärannikolta. Siellä vuosisatoja asunut hypoteettinen Botnian karjalaishaarautuma joutui Bubrihin mukaan ruotsalaisen virkavalan ahdistamana vetäytymään Vienan puolelle.

•••

Historiantutkija Heikki Kirkinen on pohtinut Vienan Karjalan asutuksen syntyä vuosina 1963 ja 1970 ilmestyneissä tutkimuksissaan Venäjän Karjalan keskiajan ja 1500-luvun historiasta. Näissä esityksissä

tutkija yritti yhdistää 1800-luvun tutkimuksen käsityksen Karjalan heimon bjarmalaisesta alkukodista oletukseen Laatokan Karjalasta Vienanmeren rannoille keskiajalla saapuneista siirtolaisista. Kirkinen ei sulje pois sitäkään mahdollisuutta, että 1500-luvulla Vienaan olisi saapunut siirtolaisia Suomen puolelta, mihin viittaavat asiakirjoissa esiintyvät Nemtsi-nimet, jotka tarkoittivat vanhassa kirjavenäjässä vieraan valtion alamaisia. Tutkija pitää kuitenkin todennäköisenä, että sisämaahan "asutusvirran pääosa tuli Äänisniemeltä". Lähtökohtana tälle otaksuomalle on nähtävästi Äänisniemen maantieteellinen läheisyys, sillä Kirkinen ei tuo sen vahvistukseksi historiallista enempää kuin muunlaistaakaan aineistoa. Tutkijan mukaan seudulla aiemmin asuneet lappalaiset osittain sulautuivat uusiin tulokkasiin ja osallistuivat näin vienakarjalaisten ryhmän syntyyn. Vuonna 1988 ilmestyneessä synteettisessä esityksessä kalevalamittaisen kertomaruouden kehitysvaiheista Kirkinen hyväksyy myös ajatuksen 1600-1700-luvulla Suomen puolelta Vienan rajakyltiin suuntautuneista yksittäisistä muutoista painottaen samalla itäisten yhteyksien tärkeyttä.

•••

Itä-Karjalan historian vuosina 1957 ja 1983 laadituissa venäjänkielisissä yleisesityksissä Vienan Karjalan asujaimiston selitetään Bubrihin tutkimuksiin viitaten muodostuneen Käkisalmen Karjalasta 1300-1500-luvulla pohjoiseen suuntautuneen asutusliikkeen seurauksena. Petroskoilaisista historiantutkijoista ainakin Aleksei S. Zherbin uskoo Pohjois-Pohjanmaalla keskiajalla asustaneen hypoteettisen Botnian karjalaisryhmittymän paineen 1400-1500-luvulla ruotsalaisvallan voimistuvaa otetta Vienan Karjalan alueelle.

Vuosina 1987 ja 1989 ilmestyneissä artikkeleissaan Vienan parhaiden runonlaulajasukujen taustoja selvittellyt Olavi Suor-

sa pystyi vakuuttavasti osoittamaan niiden suomalaislähtöisyyden. Kajaanin kihlakunnassa vuosien 1634-1717 välisenä aikana kolmesti tapahtuneen laajamittaisen autoitumisen perusteella Suorsa on arvellut, että 1500-luvun lopun suurissa sodissa autoituneet Vienan länsiosat olisivat seuraavalla vuosisadalla saaneet uuden asutuksen alkuperän suhteeseen kolmen muuttoliikkeen myötä. Vuonnisen runokylän suurimpien sukujen juuria jäljittänyt Alpo Räisänen päätyi sen asutuksen alkuperän suhteen samansuuntaisiin tuloksiin kuin edellinen kirjoittaja. Venäläisten lähteiden puuttuessa kumpikin tutkijoista jätti avoimeksi kysymyksen kainuulaispohjalaisen ja karjalaisen elementtien määräsuhteista koko Vienassa. Suorsa pitää mahdollisena ajatusta, että Vuokkiniemen ja Uhtuan kuntien 1700-1800-luvun väestö oli lähes puhtaasti suomalaislähtöistä.

Vuonna 1994 julkaisemassaan katsauksessa Vienan historian arkeologi Pentti Koivunen päätteli muutaman Viennasta ja sitä ympäröiviltä alueilta tehdyn rautakautisen löydön perusteella, että ainakin Uhtuan kiinteä asutus olisi syntynyt jo toisen kristillisen vuosituhannen alussa. Koivusen mukaan Vienan rautakautinen asutus kuului Vienanmeren rannoilla sijainneen Bjarmian kulttuuripiiriin, mutta oli saanut vaikutteita myös Länsi-Suomesta.

Suomalaisessa kirjallisuudessa vallitsee nykyään Kirkinen näkemys vienankarjalaisen synnystä. Sen mukaan Vienan väestö muotoutui äänisniemeläisten, laatokankarjalaisten ja bjarmalaislähtöisten aines-ten sulaututtua Vienanmeren länsipuolella yhteen viimeistään 1500-luvun loppuun mennessä.

* Matti Pöllän esitelmä Helsingin yliopistossa 2.3.1996 pidettyssä väitöstilaisuudessa, jossa tarkastettiin kirjoittajan väitöskirja Vienan Karjalan etnisen koostumuksen muutokset 1600-1800-luvulla.

Rakennusliike RAKENNUSNELIÖ OY

Helsingintie 9 A 1, 24100 SALO
Puh. 924-317 262, telefax 924-332 626

Juuriltaan Karjalainen yritys